

Ako sa má kresťan správať k tyranovi a čo si o tom mysleli scholastici? – I. časť

Branislav Michalka

28. júla 2021 ✝ *Cirkev Politika*

Kresťanskí mučeníci v Koloseu. Autor obrazu: Konstantij Flavickij (1830 – 1866). Zdroj:

[wikimedia commons.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Konstantin_Flavitsky_-_Christian_Martyrs_in_the_Colosseum.jpg)

Význam slova „tyran“ pre kresťana

V klasickom politickom myslení sa pojem tyrana používa (zjednodušene povedané) na označenie samovládcu, ktorý sa spreneveril svojmu monarchickému poslaniu, spravovať štát a viesť ho k všeobecnému dobru. V protiklade k tomuto poslaniu utláča obyvateľov štátu, presadzuje svoje subjektívne chútky odporujúce všeobecnému dobru a to formou násilia, či už brutálneho alebo aj menej krutého. Poznávacím znamením jeho tyranstva nie je ale násilie, to je legitímne ohľadom verejného záujmu v každej forme vlády, ale jeho zameranie na čisto osobný prospech, proti obecnému blahu a používanie násilia práve pre osobný prospech. (Je nutné samozrejme dodať, že v očiach antického človeka ani pojem tyran nebol vždy vnímaný ako negatívny, či už v teórii alebo praxi.)

Tyranom teda nie je monarcha, ktorý potláča krvavú rozkladnú revolúciu, rovnako krvavými prostriedkami, na zachovanie obecného dobra, ale vládca, ktorý podobné prostriedky používa na ukojenie svojich sebeckých chutí a osobného prospechu, proti obecnému blahu. Podobne by nemal byť podľa správnosti nazývaný tyranom predstaviteľ sekulárneho totalitného režimu, založeného na určitej ideológii. Ten nemusí jednať pre svoj osobný prospech a samozrejme môže mať dojem, že pracuje pre obecné blaho, keďže je neveriaci. Jeho odstránenie neprináša väčšinou žiaden efekt, pretože sekulárna ideológia vďaka svojmu nevypovedanému metafyzickému pozadiu trvá ďalej, aj po smrti vedúceho činiteľa.

Pre kresťana je v prípade totalitného protikresťanského sekulárneho režimu (alebo akéhokoľvek protikresťanského režimu) v podstate tyranom celý systém. A v ňom stráca zmysel klasické členenie na monarchiu, aristokraciu a politeu, pretože je irelevantné či bude kresťanov prenasledovať samovládca, či nejaká elita alebo volený zástupcovia ľudu. Problém sa nachádza mimo politický systém. Každý režim potláčajúci kresťanstvo je pre kresťana automaticky tyranský.

Je evidentné, že všetky postoje scholastických mysliteľov predpokladajú politickú situáciu v rámci **kresťanského štátu**. Panovník, ktorý by sa usiloval potláčať kresťanstvo individuálne, či aj len škodiť proti prirodzenému dobru v kresťanskom štáte, je automaticky vnímaný ako ojedinelý tyran, spreneverujúci sa svojej úlohe, ale globálny, všeobecný nekresťanský či protikresťanský režim a štát (napr. islamský alebo pohanský) je vnímaný ako neprijateľný vo všeobecnosti. V podstate môžeme ich videnie štátu popísať ako dichotómiu: kresťanské štáty verzus misijné územie (nekresťanské štáty, nevedome alebo vedome zabráňujúce ľuďom poznať Evanjelium).

Pravzor takého videnia skutočnosti nachádzame u sv. Augustína a jeho koncepcie dvoch štátov – Božieho a svetského. Chtiac či nechtiac sa nakoniec všetky pravoverné kresťanské koncepcie politiky, pokiaľ samozrejme servilne neslúžia nejakej modernej ideológii, musia odvolať práve k sv. Augustínovi. Predstava pluralitného, multireligiózneho štátu by bola pre scholastikov dokonale komická. Politické koncepcie sv. Tomáša Akvinského či Jána zo Salisbury sú realizovateľné a „odohrávajú sa“ len v rámci kresťanského štátu, ktorý participuje na *Civitas Dei*.

Tyrania, či už individuálna v kresťanskom štáte, alebo všeobecná v protikresťanskom štáte, je teda nepochybne vnímaná ako zlo. Otázne pre kresťanských mysliteľov zostávalo, ako sa majú kresťania k tomuto zlu postaviť. Zásadným problémom je kresťana otázka či tyran môže byť odstránený násilím čiže zabitím, a to či už na základe spolčenia alebo individuálne. Niektorí kresťanskí myslitelia takú prax odmietali (Tertulián, Lactantius) niektorí ju nevyklúčovali (sv. Augustín), ale podrobnejšie sa ňou nezaoberali.

Ján zo Salisbury (1115 - 1180)

Prvým scholastikom, ktorý sa vo svojom spise s názvom *Polycraticus* podrobne zaoberá problémom tyrana, bol anglický kňaz, neskôr biskup v Chartres, diplomat a sekretár sv. Tomáša Becketta, Ján zo Salisbury. Ako priamy účastník sporu Tomáša Becketta s kráľom Henrichom II. Plantagenetom, ktorý neskôr inicioval vraždu sv. Tomáša Becketta, mal dostatok podnetov na premýšľanie o tyranovi. Výsledkom bolo už zmienené dielo.

Ján určil ako základný rozdiel medzi monarchom a tyranom to, že **monarcha dodržiava zákony a tyran nie**. K tomu však musíme dodať, že monarchický systém predpokladá u panovníka aj možnosť jeho tvorby zákonov nielen ich dodržiavanie, (čiže môže prijať zákon proti prirodzenému právu a ten potom dodržiavať a zostať tyranom), preto je možno lepšie sa držať tej definície tyrana, ktorá hovorí, že jedná proti obecnému blahu a kritérium dodržiavania zákonov nepokladať za smerodajné.

Navyše zákony môžu byť aj protikresťanské, ako dnes dobre vieme. Čiže ich dodržiavanie vládcom, nebude pre kresťana znakom dobre spravovaného štátu. To len potvrdzuje domnienku, že scholastici neuvažovali o inom systéme a zákonoch ako kresťanských. Pod obecným blahom teda rozumeli, taký stav vecí verejných, ktorý zodpovedá cirkevnému učeniu v rámci kresťanského štátu a nie primárne nejaké prirodzené a materiálne dobré. Ako príklad nám môžu poslúžiť prví kresťania, ktorí vnímali ako tyranov tých cisárov (napr. Dioklecian), ktorí na poli hospodárskom, organizačnom či vojenskom dosahovali úspechy a podporovali obecné blaho v pohanskom ponímaní. Tyranmi pre nich boli preto, lebo – prenasledovali kresťanov.

Cisár Nero a popravení kresťania, v pozadí horiaci Rím. Zdroj obrázku: wikimedia commons.org

O vlastnostiach dobrého kresťanského panovníka Ján zo Salisbury píše:

panovník je služobníkom Cirkvi a pomocníkom kňazského stavu; vykonáva tú časť povinností, ktorá sa nehodí pre vysvätené ruky: „meč dostáva panovník od Cirkvi“

panovník je podriadený zákonu spravodlivosti

panovník má byť morálne bezúhonný a nesmie byť chamtivý

panovník musí byť zbožný a vzdelaný

panovník má byť pokorný

panovník nech nikdy nemyslí na seba a nech má ohľad na druhého

Panovník, ktorý sa spreneverí týmto vlastnostiam sa protiví zákonom Božím a svetským a môže spadať pod kategóriu tyrana. Ján rozlišuje dva druhy tyranov: tyrana – vládcu a tyrana – uzurpátora. Prvý sa dostal k svojej moci legitímne a druhý nelegálne. V druhom prípade: *„je nielen dovolené tyrana zabiť, ale je to aj spravodlivé a správne. ... Kto si uzurpuje právomoci, ten zľahčuje právo a podriaďuje zákony svojej vôli.“* Komplikovanejšie je to s panovníkom legitímnym, avšak ani to nie je pre Jána zo Salisbury prekážkou. Súhlasí s jeho zabitím a dokonca ho považuje za „*blahoslavený*“ čin, dodáva len, že vykonávateľ činu by nemal byť viazaný prísahou voči tyranovi a v prípade ak je tyranom kňaz, tak ho treba pred popravou suspendovať. Svoje postoje dokladá uvádzaním starozákonných príkladov a dodáva: „*Tyrania je teda nielen verejným zločinom ale aj niečím viac. ... Tyran, toto stelesnenie zvrátenosti, má byť bezpochyby v najčastejšom prípade zabitý.“*

Tento radikálny prístup Jána zo Salisbury sa však nestretol so všeobecným pochopením. Najmä v nasledujúcich storočiach, keď sa kráľovraždy značne rozšírili, zdesená Cirkev oficiálne odmietla túto teóriu a ponechala v obehu predovšetkým postoj sv. Tomáša Akvinského.

Sv. Tomáš Akvinský

Postoj sv. Tomáša však nie je jednoznačný. Teoreticky pripúšťa odstránenie tyrana, avšak podmieňuje ho množstvom výhrad. Zásadne odmieta v tomto smere individuálnu aktivitu obyčajného človeka. Prípadnú popravu tyrana prenecháva jedine legitímnej moci, konkrétne nejakej nižšej zložke, ako môže byť napr. panovníkova rodina, jeho následníci alebo rada ministrov, či iný orgán zapojený do štátnej správy.

Sv. Tomáš nám zanechal viacero návodov na riešenie tejto situácie a to jednak vo svojich dielach teologických a filozofických, ale aj v dielach zaoberajúcich sa priamo formami a spôsobmi vládnutia, ako bolo napr. dielo *De regimine principum*. Zdá sa, že s postupom času sv. Tomáš opúšťal radikálnejšie stanoviská v tomto probléme a prikláňal sa k umiernenosti.

V *Komentároch k výrokom Petra Lombardského* si kladie otázku: „či kresťania majú poslúchať svetskú moc a obzvlášť tyranov?“ Sv. Tomáš tu však neuvádza odpoveď ako svoju, ale dovoľáva sa Cicera: „Cicero hovorí o prípade, keď si niekto prisvojí moc násilím, proti vôli poddaných, alebo vynútením ich súhlasu a keď neexistuje možnosť obrátiť sa na nejakú nadriadenú moc, ktorá by mohla uzurpátora súdiť. Potom býva ten, kto zabije tyrana, aby zbavil svoju vlasť jarma, chválený a dostane odmenu.“

Aj napriek potenciálne kladnému stanovisku vidíme rozdiel oproti Jánovi zo Salisbury – sv. Tomáš hovorí len o tyranovi-uzurpátorovi (*prisvojí si moc násilím*). Pri predstave odstránenia legitímneho vládcu – tyrana, sv. Tomáš uvádza ako príklad hodný nasledovania prvých kresťanských mučeníkov a ich vzťah k cisárovi – podrobili sa a nevzbúрили.

Cisár Nero. Zdroj obrázku: wikimedia commons.org

V neskoršom diele *De regimine principum* síce odsudzuje beštiálny a odporný tyranský režim, ale napriek tomu sa stavia proti zavraždeniu tyrana: „akokoľvek je krutosť tyranie neprípustná a niektorým ľuďom sa zdá, že medzi cnosti udatných mužov patrí zahubiť tyrana a vystaviť sa pre oslobodenie zástupov nebezpečenstvu smrti, o čom svedčia aj príklady zo Starého Zákona“, ako aj proti zavraždeniu tyrana-uzurpátora, lebo tieto praktiky odsúdili prví apoštoli. Vzburá môže navyše priniesť ešte väčšie zlo, ako je to, ktoré chce odstrániť: občianske vojny a nástup ešte horšieho tyrana.

V žiadnom prípade sa nemôže súkromná osoba rozhodnúť zabiť tyrana z vlastného popudu: „Keby mohol každý podľa svojej vôle ukladať o život panovníkovi, prevyšovalo by nebezpečenstvo zo straty kráľa výhody zo smrti tyrana.“

Tyrana môže odstrániť len verejná moc a to v dvoch prípadoch: pokiaľ je vzťah medzi panovníkom a poddanými zmluvného charakteru, čiže voľbou za určitých podmienok, vtedy: „si zaslúžil tým, že sa choval ako nehodný vládár, aby jeho poddaní zrušili dohodu o poslušnosti.“ Kto sú tí poddaní, v akom počte, či len ich zástupcovia alebo masy, to sv. Tomáš neuvádza. V druhom prípade odstraňuje tyrana nadradená moc, vyššia autorita napr. cisár. Či sa počíta aj s usmrtením, to sv. Tomáš nezmieňuje.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/ako-sa-ma-krestan-spravat-k-tyranovi-a-co-si-o-tom-mysleli-scholastici-i-cast/>

